

Țăranii sub Regimul Regulamentului Organic

de Acad. A. și G. Oțetea

Reglementarea raporturilor dintre proprietari și clăcași prin Regulamentul organic a însemnat o agravare atât de bruscă și de considerabilă a sarcinilor țăranimii și a stîrnit o reacțiune atât de puternică și de generală încît reorganizarea Statului prin același Regulament apare ca un simplu mijloc de a pune la dispoziția proprietarilor forța de constringere necesară pentru executarea muncilor agricole.

Urbariile domnilor fanarioți fixaseră, în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, numărul zilelor de clacă la 12 și stăpînii de moșie au încercat să-l impună tuturor locuitorilor de pe moșiile lor. Ei n-au izbutit decît parțial și sporadic, fiindcă țăranii au opus încercărilor lor convențiile particulare pe care le încheiaseră cu stăpînii de moșie sau obiceiul pămîntului, care prevedeau în general mai puțin zile de clacă (de obicei între trei și șase) și facultatea pentru multe sate de a răscumpara claca printr-o mică sumă de bani. Forma dominantă a rentei era încă dijma. Ea se explică prin gradul încă puțin dezvoltat al culturii de cereale și prin faptul că principala „chiverniseală” a boierilor se întemeia nu atât pe venitul moșiilor lor, cît pe havaetul slujbelor publice. Țăranii erau crunt exploatați nu atât ca clăcași, cît ca contribuabili.

Dezvoltarea rapidă a comerțului de cereale și, ca o consecință, tendința boierilor de a extinde suprafața terenurilor arabile au dus la limitarea proprietății comunale a țăranilor, la restringerea drepturilor lor de folosință asupra pădurilor și apelor, la reducerea terenului pe care clăcașii îl munceau pe cont propriu, la fixarea numărului vitelor pe care le puteau ține și a suprafeței pămîntului pe care trebuiau să se hrănească. Liberîndu-și moșiile de servituțile feudale care le grevau, boierii au instituit un drept de proprietate quiritară asupra unor bunuri, asupra cărora n-aveau decît titluri feudale. Dacă în uzul comun mai întîlnim și după 1831 expresia „stăpîni de moșie”, Regulamentul organic nu mai cunoaște decît proprietarii, în sensul absolut, capitalist, al cuvîntului.

Cum încă proprietarii nu dispuneau nici de capital, nici de inventar agricol, nici de cunoștințe tehnice, ei au recurs, pentru valorificarea moșiilor lor, la clacă, care constituia, „principalul tribut al țăranimii către clasa stăpînitoare, și oriunde s-a creat situația aceasta”, spune Marx, „claca rareori rezulta din starea de șerbie; dimpotrivă, de cele mai multe ori

starea de șerbie rezulta din clacă. Așa stăteau lucrurile în Principatele Române¹.

Aceste transformări au creat în sinul societății o situație din care nu se putea ieși decît prin revoluție sau prin reorganizarea din temelie a Statului. Cu vechile mijloace de constrîngere țărăni nu mai puteau fi menținuți în stare de supunere. Constituția regulamentară, — cu Adu-narea obștească care face din lege un instrument de expropriere și de asupraire a țăranilor, cu miliția și cu *dorobanții* puși la dispoziția proprietarilor pentru a asigura executarea muncilor agricole, cu „cordonul“, care nu era numai sanitar, ci destinat să împiedice și fuga țăranilor peste graniță, — n-a avut altă menire decît să consolideze regimul călcii și să-i asigure dezvoltarea.

„Regulamentul organic, spune Marx, e o expresie pozitivă a goanei după supramunică, goană pe care fiecare paragraf o legalizează“. Sătenii din Țara Românească au exprimat aceeași idee cînd au numit Regulamen-tul „robia clăcii“.

I. Situația înainte de Regulament

Exproprierea țăranimii de drepturile ei de folosință și de mijloacele de producție, și agravarea condițiilor de muncă încep în ultimul sfert al secolului al XVIII-lea. Numărul zilelor de clacă, variabil după densitatea populației și așezarea moșiei, la graniță sau în interiorul țării, dar în general foarte redus, se fixează, către sfîrșitul secolului al XVIII-lea, la 12 și, în Țara Românească, acest număr se menține pînă în timpul lui Caragea, care-i adaugă o zi de plug și un car de lemne la Crăciun.

În Moldova, unde exploatarea țăranilor e mai aspră și mai sistemată, așezămîntul lui Grigore Ghica, din 1766, introduce *nartul*, care fixează cantitatea de muncă pentru o zi de clacă și care nu se putea efectua decît într-o zi și jumătate sau două.

În 1775, boierii moldoveni cer domnului să le acorde zeciuiala călcii, adică 36 zile pe an, dar nu obțin, în 1777, decît două zile în plus și, la moșiile unde își aveau conacul, o cărăușie pentru trebuințele casei și două care de lemne. Alexandru Moruzi mai adaugă la aceste zile două, încît Regulamentul organic găsește țăranii moldoveni îngreuiți cu cel puțin 20 zile de clacă în loc de 12.

În afară de aceasta, ajutorul pe care locuitorii îl dădeau stăpînului de moșie pentru repararea morii, acareturilor de la curte și iazului, din facultativ devine obligator. Boierii încep apoi să pună la clacă și femeile, deși urbariile nu obligă la clacă decît capul familiei, și le silesc să toarcă și să țesească pentru curte. Astfel se introduce clacă domestică pen-tru toată familia clăcașului.

Însfîrșit, proprietarul își arogă dreptul executiv de a converti claca în bani și monopolul morilor, băuturilor și dughenii pe moșia sa.

Pe măsură ce obligațiile țăranilor sponesc, foloasele pe care ei le trăgeau scad. Pînă la Regulamentul organic, țăranii din Principate aveau un drept de folosință nelimitat asupra curăturilor. Ei puteau ara, semăna

¹ Karl Marx, *Capitalul*, Ed. P.M.R., București, 1947, vol. I, p. 232—233.

și coci orice întindere de pământ, cu singura condiție de a da moșierului dijmă din produse. Acest drept e respectat în Țara Românească pînă în 1831. În Moldova așezămîntul lui Alexandru Moruzi, din 1805, limitează pentru prima dată întinderea locurilor de finaț și de pășune după numărul vitelor ce posedă clăcașii și rezervă stăpînului de moșie a patra parte din finaț. Boerii își constituie astfel „un domeniu rezervat“ care e o primă atingere a dreptului de folosință pe care locuitorii îl aveau asupra locurilor, și prima afirmare a dreptului de proprietate deplin. Această evoluție se desăvîrșește prin hirsovul lui Ioniță Sandu Sturza, din 1827, care proclamă proprietatea sacră și inviolabilă: „nimeni altul pe moșia stăpînului nu poate pescui sau vîna fără învoire, dar nu poate nici a ara, sau semăna și coci sub orice cuvînt“¹). Moșiile boerești și minăstirești sînt scutite de orice dare, ca și fabricile, morile, velnițele și berăriile ce s-ar afla pe ele.

Așezămîntul aceluiași Domn, din anul următor, fixează finațul la o jumătate de falce de cap de vită, pînă la maximum 12 vite pentru fruntaș, la opt pentru mijlocăș și la patru pentru codaș. Înșirșit, moșiile care nu aveau loc pentru a îndestula pe toți locuitorii aveau să fie împărțite în trei părți „din care două părți se vor da locuitorilor, iar a treia parte să rămîie veșnicului stăpînitor“².

În același timp dreptul de pescuit în apele moșiei e interzis sau supus la zeciuială, ca și folosința pădurilor.

Pînă la sfîrșitul secolului al XVIII-lea, atît în Moldova cît și în Țara Românească, țăraniile aveau un drept nelimitat de a tăia din păduri lemne de foc, de construcție și chiar de vînzare, de a-și paște și ierna vitele, de a-și îngrașa mascuții cu ghindă și cu jir. În 1792, la cererea Divanului, Alexandru Moruzi intervine pentru prima dată cu un așezămînt care reglementează acest drept, restringîndu-l. Dacă pădurile seculare rămîn încă un drept comun al tuturor locuitorilor, dumbrăvile și re-diurile, adică pădurile tinere, sînt apărute. Țăraniile se pot aproviziona în voie cu lemne de foc și de construcție pentru gospodăria lor, dar din araci, nuele și cherestele destinate vînzării trebuie să dea proprietarilor zeciuială.

Nu trec doi ani, și Mihail Suțu e silit de protestările țăranilor să intervină, fiindcă stăpînii de moșie caută să transforme zeciuiala în bani și să supună pe țărani la zeciuială chiar și pentru lemnele de foc, „pentru că, pretînd ei, precum iau stăpînii moșiilor dijmui de pe moșiile ce au la cîmp, așa se cade și cei ce au moșii cu păduri“³).

Caragea reduce drepturile țăranilor la trebuințele casei. Chiar pentru construcția casei lor, ei trebuiau să dea dijmă sau să se învoiască cu proprietarul⁴).

Se constată deci, începînd cu ultimul sfert al secolului al XVIII-lea, un proces de întindere și de consolidare a drepturilor proprietarilor de pământ în dauna clăcașilor și țăranilor liberi și o înăsprire a condiției acestora. Numărul zilelor de clacă se înmulțesc, drepturile de folosință ale țăranilor asupra pădurilor, apelor, fînețelor și izlazurilor se restrîng sau

¹ *Acte și legiuiri privitoare la chestia țărănească*, vol. I, p. 64.

² *Ibidem*, p. 70.

³ *Acte și legiuiri*, I, p. 44.

⁴ Gh. Panu: *Cercetări asupra stării țăranilor în veacurile trecute*, vol. I, p. 568—582.

se anulează. Proprietarii își rotunjesc moșiile prin cumpărare, danii fictive, confiscări sau spolieri și tind să le libereze de servituțiile feudale pe care obiceiul le creiase în folosul locuitorilor moșiei. Ei caută astfel să instituie un drept de proprietate burghez-capitalist asupra unor bunuri, asupra cărora n-aveau decît titluri feudale.

Dar în momentul introducerii Regulamentului organic, majoritatea sătenilor se aflau încă pe vechile poziții. Din investigațiile generalului Kisseleff, care a pus să se cerceteze toate actele invocate de proprietari pentru a-și susține pretențiile, rezultă că în 1831, așezămintele domnilor fanarioți și ale lui Ioniță Sandu Sturza nu erau decît parțial și sporadic aplicate.

Explicația acestui fapt stă în rezistența țăranilor, în insuficiența mijloacelor de constrîngere de care dispunea clasa stăpînitoare și în îngrădirile care stăvileau înainte de pacea de la Adrianopol, libertatea comerțului de cereale. Deceniul care a precedat instituirea Regulamentului organic a fost frământat de puternice mișcări țărănești. Țăranii moldoveni pun în discuție claca și refuză s-o presteze. Guvernul e silit să ia măsuri împotriva agitatorilor care seamănă la țară „duhul nesupunerii și al rezmeriții“.

Vornicul Negel e atît de preocupat de starea de spirit a țăranilor încît se întreabă dacă se vor putea strînge proviziile pentru „chelerul împărătesc“¹). Kisseleff vorbește de efectul pe care l-au produs asupra boerilor „proclamațiile incendiare ale lui Vladimirescu“ și de agitația pe care au întreținut-o în rîndurile țăranimii.

Această agitație, „nenorocirile emigrației și scăderea influenței turcești, scrie generalul Kisseleff contelui Nesselrode, au descurajat și pe cei mai zelosi partizani ai unui sistem care era în descompunere și nu mai găsea sprijin nicăeri“². Așa se face că boerii înșiși au început să se preocupe, cu începere din 1821, de reforma generală a Statului și să întocmească diverse proiecte de Constituție, care să le asigure mijloacele de constrîngere necesare pentru a „reglementa munca clăcașilor și a o menține în cadrul unor limite convenabile meșteșugului plus-valorii... Acesta e un element esențial al așa numitei *acumulări primitive*“³).

Regulamentul organic a răspuns tuturor acestor exigențe.

II. — Regimul regulamentar.

Regulamentul organic a modificat regimul proprietății prin două căi, ambele în dauna țăranilor. În primul rînd a abolit dreptul de folosință nelimitat pe care țăranii îl aveau asupra locurilor libere, inculte, și a recunoscut proprietarilor dreptul de a-și rezerva a treia parte din moșie și de a exercita asupra ei un drept de proprietate deplin și absolut. Regulamentul nu mai vorbește de stăpîni de moșii, ci de „proprietari“, care-și consideră dreptul ca „sfînt și ferit de tot felul de silă“ (Conachi).

În al doilea rînd, Regulamentul organic înăsprește condițiile muncii introducînd și-n Țara Romînească nartul. Moșierul își asigură brațele de muncă necesare culturii domeniului rezervat prin zilele de clacă, din care face un bun arbitrar, la discreția proprietarului. Și, pentru ca

¹ Gh. Panu, *Op. cit.*, p. 413—417.

² Zablocki-Desiatowsky, *Contele P. D. Kisseleff*, IV, p. 70

³ K. Marx, *Capitalul*, I, p. 653.

clăcașul să nu se poată împotrivi exigențelor proprietarului, el a fost legat de moșie. Astfel, dacă art. 64 al Reg. din Muntenia și 435 din Moldova reconfirmă actul de dezrobire al lui Constantin Mavrocordat, serbia reapare ca o consecință a clăcii.

Regulamentul organic pretinde a stabili raporturile dintre proprietari și clăcași pe principiul unei exacte reciprocități între drepturi și îndatoriri.

Astfel, în Muntenia, proprietarul se obligă să dea fiecărui sătean așezat pe moșia sa un loc de 400 stinjeni pătrați la cîmp și 300 stinjeni la munte pentru casă, curte și grădina de zarzavat, două pogoane și jumătate pentru patru vite de muncă și o vacă, trei pogoane de finaț și trei de arătură. Total: 8 pogoane și jumătate, întindere maximă pentru sătenii cu 5 vite. În Moldova, întinderea maximă era de 13 pogoane și jumătate.

Pe moșiile unde vor fi păduri, proprietarul va permite locuitorilor să se aprovizioneze cu lemne de foc „pentru a lor neapărată trebuință“, așa cum „se urmează și acum“.

În schimbul acestor concesiuni, săteanul e obligat la o dublă prestație, în muncă și produse naturale. În primul rînd, el e obligat să lucreze, pe moșia proprietarului, „după vechiul obicei, douăsprezece zile pe an“, și anume cu carul, cu plugul și cu toate vitele pentru care proprietarul îi asigură hrana. „Codașul“ care n-are vite va lucra cu palmele.

În aparență, Regulamentul respecta cele 12 zile tradiționale de clacă. În realitate, le înmulțește de două sau trei ori introducînd nartul și în Muntenia. Kisseleff însuși a arătat că o zi de nart în Moldova e egală cu două zile de nart în Ucraina, unde o zi de clacă face cel puțin una și jumătate reală¹⁾.

În afară de cele douăsprezece zile de clacă, fiecare sătean mai datoră proprietarului o zi de plug și un car de lemne. Locuitorii fără boi făceau în locul acestor două zile, șase, cu palmele.

Agronomul Ion Ionescu de la Brad a evaluat numărul real al zilelor de muncă pe care sătenii le datorau proprietarului la 42 în Muntenia și la 48 în Moldova²⁾. Adăugînd la acestea valoarea în zile de lucru a prestației slujbașilor volnici, el ajunge la 56 zile în Muntenia și la 84 zile în Moldova. Astfel Regulamentul a găsit mijlocul să tripleze numărul prin norma fixată pentru o zi. Bălcescu susține că comitetul instituit în 1850 pentru a modifica Regulamentul moldovenesc a mărturisit, într-un raport adresat Porții, că norma fixată pentru o zi nu se putea executa decît în trei³⁾.

În afară de aceasta, locuitorii trebuiau să dea dijmă din toate produsele recoltate pe terenul concesionat de proprietar, și ceea ce Bălcescu numește „o dijmă din oameni“. Fiecare sat era obligat să furnizeze pentru serviciul particular al proprietarului 4 oameni din 100 de familii în Muntenia, și 10 din 100 în Moldova. Aceștia sînt *slujbași volnici*, un nume nou pentru scutelnicii și poslujnicii desființați și pentru care boierii au fost îndemnizați de către visterie.

¹ *Acte și legiuiri*, I, p. 113.

² Convertind o zi cu plugul în trei zile cu brațele, deci 12 zile de clacă = 36 zile cu brațele.

³ N. Bălcescu, *Opere*, Ed. G. Zane, vol. I², p. 34.

Sub o formă ipocrită de ușurare a birului și de respectare a principiului reciprocității, Regulamentul organic anulă vechiul drept de folosință asupra hotarului așezării, reducea întinderea de pământ folosită de țărani mai înainte la mai puțin de jumătate, rezerva exclusiv proprietarului venitul pădurilor, morilor, izlazurilor și monopolul băuturilor, băcăniilor și măcelăriilor, și dreptul de a converti claca în bani la un preț fixat de proprietari. Deosebit de injuste erau art. 144 din Regulamentul Țării Românești și 127 din Regulamentul Moldovei, care lăsau să apese asupra locuitorilor, cărora proprietarul nu avea de unde să le dea legiuita întindere de pământ, aceleași sarcini pe care le suportau cei ce au primit toată întinderea prescrisă de Regulament.

Cu toate că art. 64 (Țara Românească) și 435 (Moldova) declară că legiuirea lui Constantin Mavrocordat „pentru desrobirea țăranilor rumâni rămîne și va rămîne nestrămutată întru toată întinderea ei“, țăranul e legat de moșie pentru a fi încărcat cu toată supramunca de care avea nevoie proprietarul sau arendașul. În sfîrșit, acordînd proprietarului dreptul de a recurge la organele administrative pentru a sili pe clăcași să împlinească munțile agricole, Regulamentul a codificat șerbia cu tot cortegiul ei de abuzuri, violențe și cruzimi. Nu e de mirare că el a stîrnit în toată țara o mișcare generală de protestare și de împotrivire.

III. — *Aplicarea Regulamentului organic.*

Noua „lege a clăcii“ a fost adusă la cunoștința locuitorilor printr-o circulară a marelui vistiernic, Alexandru Vilară, din 20 septembrie 1831, pentru a fi pusă în lucrare în primăvara anului 1832.

Circulara reproduce textul secției a VII-a, art. 138—146, dar cu omisiuni (al. 2 al paragr. 15 art. 142, paragr. 1—4 ale art. 143) și unele modificări (art. 145) și, ceea ce-i mai important de semnalat, articolele nu sînt numerotate ca în textul original, de la 138—146, ci de la 1—9. În contestațiile lor cu proprietarii, sătenii nu puteau invoca textul Regulamentului.

Cu toate precauțiunile guvernului de a sublinia binefacerile noii legiuri, mai ales reducerea tuturor impozitelor vechi la capitația de 30 lei și desființarea scutelnicilor, țăranii nu s-au lăsat amăgiți. În multe părți, ei au refuzat să primească circulara și să se învoiască pentru clacă cu proprietarii. În Moldova, protestarea a luat forme violente. Obișnuiți să se folosească de toată întinderea de pământ de care aveau nevoie, țăranii din ambele Principate nu puteau accepta fără murmur dispozițiile înrobitoare ale Regulamentului.

Lămuritoare în această privință, sînt constatările marelui vistiernic, Alexandru Vilară.

Inspectînd județele Ialomița, Brăila, Focșani și Buzău (10 iunie—2 iulie 1832), el a constatat că plasa Borcii și șapte sate dintr-o altă plasă de pe Dunăre au refuzat să încheie învoieli cu proprietarul, și ocimnitorul n-a îndrăsnit să le silească, de teamă ca oamenii să nu fugă în țara turcească.

Vilară, care are și el moșie în Ialomița, caută să-i convingă, amenințînd cu rigorile stăpînirii. Oamenii răspund că „ei nu îndrăznesc a se face începători“ și că „le e frică să nu-i blesteme ceilalți pentru un obicei ce ar începe cu dînșii“.

„Cu alte cuvinte, inchee Vilară, toate aceste sate de pe Baltă, care sînt și cele mai curate și în bună stare, se află într-o vorbă a nu primi claca și se curăță cu cuvîntul de a începe dinșii“¹).

Se simte aici o licărire de conștiință socială, un vag sentiment de solidaritate, din care însă, prin propriile ei puteri, țărănimea n-a putut scoate un plan de acțiune comună și forța să-l ducă la îndeplinire.

Și, fiindcă atunci nu exista nici burghezie capabilă de o acțiune revoluționară, necum un proletariat, țărănimea s-a supus, afară de cea de la margini, care a obținut prelungirea stării de fapt sau a emigrat.

Cazul cel mai tipic e acela care s-a produs, în mai 1833, în județele Dorohoi, Iași și Fălciu. Locuitorii din satele de pe malul Prutului s-au strămutat în Basarabia, și alte sate se pregăteau să le urmeze pilda. Ancheta instituită de guvern a explicat exodul prin sarcinile izvorînd din datoriile locuitorilor, refuzul ispravnicilor de a satisface reclamațiile locuitorilor și foametea pe care proprietarii și arendașii refuză s-o combată. Dar, pentru a-i reține, guvernul e silit să le asigure vechile așezăminte pînă în 1844, oînd prin amenințarea de a trece Prutul, obțin o nouă prelungire pînă în 1848. Raportul nu pomenește nimic de sarcinile impuse de Regulament și totuși, în jalbele lor, locuitorii se plîng în primul rînd și aproape exclusiv de „asupririle ce pătînesc în lucrul zilelor boerescului și strămtoririi în locurile de hrană“².

Ignorînd cu bună știință adevărata cauză a nemulțumirii țăranilor, guvernul a încercat să oprească emigrația prin măsuri administrative și polițienești. Dar n-a izbutit decît atunci cînd proprietarii din ținuturile de jos și de pe malul Prutului au consimțit să prelungească pe șase ani (reînouiți în 1838) vechile raporturi cu clăcașii. În 1844, aceștia fac cunoscut proprietarilor că vor emigra peste Prut la expirarea termenului și sîlesc guvernul să amîne cu încă patru ani punerea în vigoare a Regulamentului.

La fel s-au petrecut lucrurile în Muntenia. În cursul unei călătorii de inspecție în toată țara (iunie-iulie 1832)³, Kisseleff a primit 1900 de jalbe din partea clăcașilor și și-a format convingerea că, „dacă masa țăranilor nu și-a manifestat cu și mai mare tărie nemulțumirea, e că s-a interzis ocîrmuitorilor de a sili pe țărani să împlinească condițiile noii clăci și că, cu excepția slujbașilor volnici, totul a rămas în starea dinainte“⁴).

IV. — Modificarea legii clăcut.

Kisseleff își dă seama că legea clăcii nu se va putea impune fără turburări. De aceea, încă din martie 1832, el recomandă Sfaturilor administrative ale celor două Principate să procedeze cu blîndețe la introducerea legii, intrucît ea „apasă exclusiv asupra clasei celei mai muncitoare și mai numeroase a țării“ și e lipsită de „orice dreaptă cumpănă între îndatoririle și folosurile țăranilor“. Sfatul trebuia să se călăuzească nu după ceea ce consideră ca legal, ci „după adevărata stare a lucrurilor“.

¹ *Acte și legiuiri*, I, p. 204—207.

² *Ibidem*, p. 130—153.

³ *Acte și legiuiri*, I, p. 130—153.

⁴ *Acte și legiuiri*, I, p. 209.

adică după „împovărările nu de mult făcute“ și „după nemulțumirea generală“ pe care aceste împovărări le-au stîrnit în „clasa lucrătorilor de pămînt“¹⁾).

Pentru a potoli nemulțumirea țăranilor, Kisseleff recomandă guvernelor „să favorizeze, prin mijlocire împăciuitoare, orice învoire între părțile care n-ar vrea să se țină de „Regulament“, și, între timp, să se culeagă datele necesare pentru amendarea ei. Într-un cuvînt, Kisseleff propune nici mai mult nici mai puțin decît suspendarea dispozițiilor din Regulament care se referă la relațiile dintre proprietari și clăcași, reexaminarea legii și modificarea ei în sesiunea 1832—1833. Așa începe între generalul Kisseleff și boeri o luptă aprigă de un an, în care vederile moderate și umane ale celui dintîiu vor fi înfrînte de apriga sete de clacă a celor din urmă²⁾.

Kisseleff a supus legea clăcii unui examen amănunțit și a confruntat pretențiile proprietarilor cu actele de arhive și cu obiceiul pămîntului. El a arătat că hrisoavele lui Grigore Ghica din 1 ianuarie 1776 și 20 mai 1777, prin care autorii Regulamentului susțineau că s-ar fi statornicit „zeciua zilelor anului“ (art. 119 Moldova) „nu există sau sînt false“; că, pînă în 1805, maximul îndatoririlor clăcașilor era de 12 zile, că acest număr suferea reduceri mai mult sau mai puțin considerabile în regiunile de la marginea țării, că slujbele legate de aceste îndatoriri nu erau cu mult (ceea ce nu e exact decît pentru Țara Romînească) și că loturile de pămînt stabilite de hrisovul lui Al. Moruzi sînt de 3¹/₂—1¹/₂ ori mai mari decît acelea prevăzute de Regulament³⁾.

Kisseleff a dovedit că numai cu prețul celor 12 zile de clacă sătenii acopereau chiria pămîntului concesionat de proprietar. Dijma din produse, ziua de plug, carul de lemne și slujbașii volnici formau o contribuție suplimentară, un dar grațuit pe care clăcașii îl făceau proprietarului.

Kisseleff arată apoi că Regulamentul organic, care trebuia să stabilească o liberă învoială între proprietari și clăcași a fost o tocmeală făcută numai de proprietari. Legea n-a consultat pe țărani, n-a ținut seamă de condițiile specifice ale diferitelor regiuni, nici de variațiile prețului pămîntului și produselor. Regulamentul a constituit pentru toate regiunile țării o lege unică, invariabilă și generală, cînd ea trebuia să se adapteze, prin libera învoială, la împrejurările locului și la prețurile curente.

Dar mai absurd și mai nedrept e că legea impune clăcașilor aceleași sarcini, fie că au primit sau nu tot pămîntul care trebuia să constituie contra valoarea serviciilor prestate de ei. Acela care nu l-ar fi primit aveau să fie supuși la două clăci — una pentru proprietarul pe moșia căruia erau așezați, iar alta pentru acela care le-ar da pămîntul de completare“⁴⁾.

Înstîrșit, generalul Kisseleff propune ca dispozițiile Regulamentului organic relative la drepturile și îndatoririle dintre proprietari să fie puse sub egida actului de dezrobire al lui Constantin Mavrocordat. Ideea lui e că legea clăcii e numai transitorie pentru a se ajunge la arendări de bună voie, ceea ce implică, evident, libertatea personală.

1 *Acte și legiuiri*, I, p. 100.

2 *Ibidem*, p. 112.

3 *Ibidem*.

4 *Acte și legiuiri*, I, pp. 111—114.

De aceea s-a ridicat cu toată energia împotriva restricțiilor pe care legea le pune în calea dreptului de strămutare a clăcașilor.

În baza observațiilor și la îndemnul generalului Kisseleff, Sfatul administrativ din ambele Principate întocmește cite un proiect de modificare a Regulamentului organic. Proiectul moldovean reduce puțin norma zilei de plug (de la 15 prăjini la 14 în loc de moină și de la 12 la 9 în țelină). Textul definitiv specifică însă că această normă se aplică numai plugului cu doi boi. „Iar cel ce va avea patru boi, este dator a da îndoit număr de prăjini pe zi, fiindcă pentru acest număr de boi i se dă hrană de către proprietar. Semănatul și grăpatul sînt cuprinse în ziua arăturii“²).

Hrisovul lui Al. Moruzi specifică pentru fiecare gen de lucru numărul zilelor de clacă (atîtea zile pentru arat, atîtea pentru prășit, atîtea pentru secerat, etc.). Proiectul Sfatului administrativ permitea proprietarului să arunce în sarcina locuitorilor muncile cele mai grele. Astfel art. 13 prevede că „zilele de plug se vor lucra pe jumătate cel puțin în vreme de toamnă, sau și toate, dacă locuitorul ar socoti mai de folos pentru dînsul“¹.

Regulamentul organic fixase pentru cositul, strînsul și clăditul unei fălci de lîn patru zile. Proiectul specifică: „adică trei zile cu mîinile și o zi de lucru cu boii“. El introduce astfel în normă obligația de a căra fînul, ceea ce nu se cuprindea în Regulament. Kisseleff cere și obține suprimarea codicilului.

Proiectul rezumă diverse îndatoriri impuse clăcașului în trecut, „care, nefiind hotărîte puteau să dea prilej la asupra“, ca zile de clacă suplimentare, meremeturi, podvadă și carul de lemne, în trei zile cu boii. „Cel ce n-are boi, va face pentru cele trei zile nouă zile proaste“²), Kisseleff declară această dispoziție nu numai împovăraoare pentru țaran, dar „arbitrară“ și cere ca omul fără boi să facă trei zile cu brațele. Adunarea admite amendamentul.

Textul definitiv cuprinde o agravare a normei la prășit.

„Douăsprezece prăjini de prășit“ — desigur de trei ori — „împreună cu culesul popușoilor, căratul la coșer și facerea coșerului, cînd va cere trebuința, se va socoti o zi“³). Dispoziția corespunzătoare din Regulament, art. 125, paragr. b și d) suna astfel: „La prășit, fireștecare locuitor va prăși pe zi douăsprezece prăjini fălcești“. Paragraful d) adaugă: „Culesul și căratul popușoilor la coșeriu, precum și facerea coșerului niciodată n-au fost obicei în țară a se socoti în zilele boerescului, ce au fost datoria locuitorilor a face acest lucru fără a se scădea din zile, precum și căratul piinii albe la arie“. Textul definitiv înglobează mai întîi în normă o lucrare care era facultativă, apoi cuprinde toate prașilele a douăsprezece prăjini într-o singură zi de clacă și adaugă pe deasupra obligația de a construi coșerul. Și încheie că toate aceste lucrări se vor socoti o zi!

Textul definitiv face distincție, în ceea ce privește dreptul de strămutare, între țărani care n-au primit toată întinderea de pămînt prevăzută

¹ Acte și legiuiri, I, p. 106, Art. 13.

² Ibidem, Art. 14.

³ Ibidem, p. 120.

de lege și aceia care au primit-o integral, acordind celor dintii anumite inlesniri și permițându-le să-și realizeze liber plantațiile.

Art. 22 al proiectului stipulează că proprietarul care nu va putea, din lipsă de loc, să dea locuitorilor terenul prevăzut de art. 10, „va urma după vechiul obicei“, ca să dea sătenilor „două din trei părți a cîmpului, păstrind pentru sine cealaltă a treia parte“. Kisseleff propune ca expresia „două din trei părți a cîmpului“ să fie înlocuită cu „două treimi din terenurile arabile și potrivite pentru îneață și pășune“. Deosebirea între cele două redacțiuni e fundamentală: prima rezervă proprietarului o întindere mult mai mare din terenurile arabile. Și acest amendament e admis.

În sfîrșit, în caz de îndepărtare a țăranilor îndărătnici, proiectul prevede că proprietarul va avea să-l despăgubească pentru plantațiile sale. Kisseleff propune să se lase săteanului libertatea de a-și vinde el plantațiile și numai orînd n-ar găsi cumpărător să fie despăgubit de proprietar, „după o decizie a tribunalului local“. Din dorința sinceră „de a concilia dorințele și pretențiile proprietății cu exigențele dreptății și împrejurărilor“, adică cu rezistența țăranilor, generalul Kisseleff a căutat să amelioreze legea clăcii. El n-a obținut decît unele rectificări de amănunt și recunoașterea, în termenii foarte ambigui ai articolului 119, a dreptului pentru locuitorii județelor Fălciu, Tutova, Tecuci și Covurlui de a se folosi, pe timp de șase ani, de pămînturile pentru hrană ce avuseseră pînă atunci. Legea nu făcea de altfel decît să consacre un drept deja cîștigat, prin răzvrătirea lor, de sătenii acestor județe.

Textul definitiv al legii clăcii n-a ușurat, ci dimpotrivă a agravat condițiile de muncă, chiar față de proiectul inițial, precizind și completind unele dispoziții și atribuind proprietarilor dreptul de a izgoni pe țăranii îndărătnici, „care ar pricinui neînvoire și mesupunere între ceilalți locuitori săteni“ (Art. 126)¹.

Acesta e răspunsul proprietarilor la împotrivirea țăranilor față de legea clăcii. Dar această dispoziție nu e numai o măsură de ordin polițienesc, e o violare a unui drept fundamental și străvechi al țăranimii: acela de a nu putea fi izgonită de pe pămîntul pe care l-a muncit din moși și strămoși.

În Țara Romînească de asemenea Kisseleff n-a izbutit să smulgă proprietarilor decît o mică reducere a normei la principalele lucrări agricole, limitarea distanței la care se putea trimite carul cu patru și cu doi boi, de la 24 și 12 ceasuri, respectiv la 12 și 6 ceasuri. Cererea lui Kisseleff ca întinderea de pămînt hotărîită prin Regulament să rămînă valabilă numai pentru moșiile de la munte, și să se mărească numărul pogoanelor pentru moșiile de la cîmpie, a fost respinsă pe motiv că „închîpuind două pravile într-o țară pentru o pricină, poate să ducă mîhnire și amestecare unor locuitori“.

Kisseleff a stăruit pînă în ultimul moment ca noua legiuire să nu se aplice decît aceluia care se vor căsători sau se vor așeza prin strămutare după publicarea legii, ceilalți urmînd să stăpînească, cit vor trăi, aceeași întindere pe care au avut-o pînă la Regulament. Admiterea acestui amendament ar fi însemnat în adevăr un mare succes pentru cauza țăranilor. Deși comisia Adunării s-a pronunțat în favoarea amendamen-

¹ An. Parl. III, p. 167.

tului, Adunarea l-a modificat, reducându-i aplicarea la unele cazuri particulare, și numai la moșiile care vor avea destul pământ pentru a împlini la toți clăcașii pogoanele hotărâte de Regulament¹). Adunarea reduce la un caz de excepție un drept din care Kisselleff a voit să facă o lege generală.

Legea clăcii a rămas deci în picioare și a fost aplicată cu o înexorabilă și crescândă rapacitate din partea boierilor. Proprietarii și arendașii nu găsesc niciodată suficiente claca și docilitatea țăranilor și se plâng că ocârmuitorii și subocârmuitorii nu depun destul zel în a „îrdeamna pe clăcași la vreme cuviincioasă și în soroace... a răspunde datoriiilor către proprietar“.

Sătenii se plâng că sînt asupriți cu claca, cu dijma, cu ierbăritul, cu învoielile împuse zilnic și cu podvezile din partea proprietarilor, cu rușeturile, cu cărăușiile și cu muncile gratuite din partea slujbașilor statului.

Regulamentul obliga pe proprietari să dea pășune și fînaț pentru cinci vite mari de fiecare clăcaș. Cei ce aveau vite mai multe trebuiau să se învoiască cu proprietarii oare, sau le luau bani fără să le dea prisosul de pășune și de fînaț sau, dacă le dădeau, le puneau condiții neomenease.

Profitînd de faptul că săteanul „e legat de siliștea sa și nu se poate strămuta oriînd ar voi“, proprietarii îi impun „silnicele condiții“ pe care Regulamentul nu le autoriză, și nu persistă numai în „a păstra dreptul unui asemenea abuz“, dar recurg la slujbașii Statului pentru a-l impune sătenilor. Cine aduce proprietarilor asemenea grave acuzații? Domnitorul Alexandru Ghica. Silit de primejdia pe care excesele proprietarilor o constituie pentru ordinea publică, el reamintește Adunării obștești că învoelile trebuie întemeiate „pe începuturile cele neschimbate ale cuviinței și ale dreptății“ și denunță conivența între proprietari și slujbașii, care asigură primilor „mlesnătoarele mijloace“ de constringere împotriva sătenilor, iar slujbașilor impunitatea pentru toate abuzurile săvîrșite împotriva acelorăși săteni. O anchetă asupra cauzei fugii clăcașilor de pe domeniile Statului a stabilit că principala cauză a fost asuprirea clăcașilor din partea slujbașilor Statului și faptul că nu s-a aplicat nicio sancțiune celor vinovați.

Astfel, locuitorii satului Oinacu au dat jalbă cu pecetea satului, că sînt năpăstuiți cu podvezi. Unii au fost siliți „cu dorobanții de la sameș“ să ducă 15 care de fin la poșta Hodivoia, „unde au făcut patru zile, tocmai atunci cînd toate bucatele au rămas prăpădite pe cîmp de vite, și le-au aruncat cîte doi lei de oar“. Alții „cu dorobanții s-au îndatorat de au dus la București 40 chile mari de grîu și le-au dat cîte 11 lei de o chilă drept chirie“. Oamenii au pierdut două săptămîni, și pe deasupra au mai fost și bătuți. La urmă au fost acuzați că au dat lipsă la grîul transportat și au trebuit să scoată bani din pungă pentru a plăti lipsa. Alții, iarăși, tot cu dorobanți, „prin bătaii“, au fost ridicați să ducă 26 stinjeni de lemne de la Călugăreni la Giurgiu pentru trebuința militarilor, „și le-au aruncat cîte un leu la unii, iar la unii nimic“, pentru 4—5 zile de cărăușie în timp de iarnă¹).

Locuitorii satului Turbatu se plîng că sameșul i-a silit să plătească dijma grîului și orzului de două ori și să ducă la București 40 chile mari

¹ *An. Parl.*, III, p. 167.

² *Acte și legiuiri*, I, pp. 376—377.

de griu și, după ce au pierdut o săptămână, au mai trebuit să plătească și lipsa ce s-ar fi găsit la București.

Locuitorii Statului Malul-de-Jos sînt siliți să semene două chile de griu pe seama subocirmitorului, cu griu de la dinșii, să cosească pentru sameș patru zile și le-a plătit 70 parale pentru două zile, „atunci cînd și-au lăsat fînețele lor pe cîmp”. Oamenii sînt prădați de unt, de brînză, de cereale pe prețuri de nimica de către slujbașii Statului. Mai e de mirare că „de multe lăfuri și străgăniri ce ceacă din partea slujbașilor” oamenilor le vine să-și ia lumea în cap¹⁾.

Copleșiți de clacă, de podvezi și de gloabe, țărani erau înșelați la socoteală și la măsurători. Unii proprietari iau dijma porumbului nu la locul de producție, ci la coșere, după ce porumbul s-a uscat, și la pogon, indiferent dacă porumbul s-a făcut sau nu și fără să țină seamă de pierderile rezultînd din uscare. La măsurarea locurilor, proprietarii întrebuințau măsuri false, încît Mihail Sturza se vede silit să împartă la toate satele o *palmă gospod* pentru verificarea prăjinilor. Alt mijloc de exploatare și asupra a țărănilor era gloaba pentru vitele scăpate pe pămînt boieresc. Unii proprietari, spune anaforulna Sfatului administrativ din Moldova, la 23 dec. 1844, aplica gloabe de 8—12 lei pentru o vită prinsă pe ogoare *după ridicarea recoltei!* Or, pășunatul liber după strîngerea recoltei era un drept străvechi al locuitorilor...

Convertirea datoriilor în munci și a muncilor în bani era de asemenea un procedeu curent prin care țărani erau osîndiți la o robie fără de măsură.

În sfîrșit, în caz de conflict între proprietari și clăcași pentru neexecutarea obligațiilor lor reciproce, căile de urmat erau diferite pentru unii și pentru alții. În baza Regulamentului, plîngerile proprietarilor se adresau ocirmitorilor, adică organelor de execuție. Clăcașii aveau recursul la justiție care era destul de lentă, de costisitoare și de pîrtinitoare pentru a descuraja orice velleitate de rezistență la bunul plan al proprietarului.

V. — Dreptul de strămutare.

Regimul acesta nu putea funcționa spre mulțumirea proprietarilor și arendașilor deoit dacă țăranul nu se putea sustrage exigențelor lor. De aceea proprietarii s-au străduit să îngrădească dreptul de strămutare al clăcașului încît să-l facă iluzoriu. Legarea clăcașului de moșie constituie cheia de boltă a întregului sistem.

Autorii Regulamentului organic, deși art. 64 al Munteniei și 435 al Moldovei declară că legiuirea lui Constantin Mavrocordat pentru desrobirea țărănilor rămîne și va rămîne nestrămutată întru toată cuprinderea ei, hotărăsc prin art. 144 (Muntenia) și 127 (Moldova) că locuitorii care nu vor fi primiți toată legiuia întindere de pămînt se vor putea muta pe alte moșii, dar numai la șapte ani odată și anume în cursul celui din urmă an al catagrafiei, și după ce vor fi anunțat cu un an înainte autoritățile satului din care pleacă și ale aceluia unde se așează și după ce se vor fi achitat de toate îndatoririle către fisc, sat și proprietar.

Aplicarea acestor dispoziții a stîrnit nemulțumiri și protestări din partea unor categorii de locuitori pe care legea îi lega, independent de

¹ *Acte și legiuiri*, vol. I, p. 390.

scopul urmărit de legiuitor. Moșneagul care are moșie proprie, dar a fost surprins de catagrafie pe moșia altuia, deveni-va prin efectul articolului 144 clăcașul altuia fără a se putea muta pe moșia sa. Locuitorul care, prin căsătorie sau moștenire, a dobândit o proprietate în alt sat putea-va intra în stăpînirea ei în condițiile art. 144? Meșteșugarul căruia i se oferă ocazia de a se așeza la oraș fi-va împiedicat s-o facă? Dar sătenii, care n-au dobândit tot pămîntul prevăzut de Regulament și doresc să se mute în altă parte fi-vor condamnați să se resemneze la soarta lor?

Adunarea obștească admite că aceștia se vor putea strămuta după ce vor fi înștiințat proprietarul cu șase luni înainte de Sf. Gheorghe, vor fi vărsat în cutia satului capitația pe toții anii pînă la viitoarea catagrafie și se vor fi achitat de toate sarcinile lor către proprietar ¹.

Sătenii care vor fi primit toate pogoanele cerute de Regulament nu se vor putea strămuta în altă parte decît după ce vor fi împlinit următoarele condițiuni: preaviz cu șase luni înainte de Sf. Gheorghe proprietarului și ocîrmuitorului; lichidarea în *bani* a tuturor îndatoririlor dintr-un an către proprietar; plata capitației către cutia satului pe toți anii pînă la viitoarea catagrafie, renunțarea la toate plantațiile sale, fără despăgubire, în folosul proprietarului.

Paragraful ultim (f) specifică însă că „strămutarea locuinței niciodată nu se va putea face în trup alcătuit de mai mulți săteni, ci numai de cite unul sau cel mult doi părinți cu ai familiei lor“ ².

Care era săteanul care ar fi putut împlini toate aceste condiții? Comisia Adunării mărturisește de altfel că condițiile pentru strămutare au fost astfel combinate încît „cei rău nărăviți de a se strămuta dintr-un loc într-altul, lipsindu-le mijloacele de a împlini îndatoririle puse asupra lor, se vor statornici într-o mai bună căsnicie“ ³. „Buna căsnicie“ între proprietar și clăcaș însemna supunerea acestuia față de autoritatea absolută a celui din urmă.

Și, ca în regimul șerbiei cel mai întunecat, legătura de pămînt e sancționată prin dreptul de urmărire. Niciun sat nu poate primi pe fugar fără să se expună a plăti datoriile acestuia și cheltuielile de urmărire pe tot timpul fugii lui. Dacă strămutarea s-a făcut din îndemnul unui proprietar, acesta va fi condamnat să plătească îndoit paguba.

Legiuitorii au simțit monstruoasa inichitate a acestei legiuiri, dar cum se întîmplă de obicei, ei au aruncat răspunderea tot asupra victimelor. O mare parte din locuitorii acestui Principat, declară ei, avînd locuințe primitive, fără împrejmuiri și fără plantație, au putut totdeauna „foarte cu înlesnire să-și încarce boarfele în care, să-și ia vitele după dinșii și să treacă preumblători dintr-un sat într-altul, ori nădăjduind a găsi mai bine, ori împilați fiind de slujbașii stăpînirii“, ori fiindcă, rău nărăviți, n-au apucat să cunoască „dulceața statorniciei“.

De aceea stăpînirile de pe vremuri au hotărît ca locuitorul care e prins într-un loc de catagrafie să nu se mai poată strămuta și dacă ar fugi să fie adus înapoi. „Numai așa s-a putut păzi oarecare bilanț la ținerea satelor intru a lor întregime“ ⁴.

¹ *Acte și legiuiri*, I, p. 238—239

² *Acte și legiuiri*, I, p. 246.

³ *Ibidem*, p. 194.

⁴ *Ibidem*, p. 193.

La aceste sofisme, Kisseleff a răspuns cu această punere la punct: „Trebuie să abordăm chestiunea cu sinceritate: dacă țărani sînt *liberi*, ei au dreptul să-și părăsească proprietarul pentru a se muta la altul, dar cu formele prescise, și în cazul nedrept cînd nu i se dă pămînt suficient“¹.

Și a cerut ca declarația de dezrobire a lui C. Mavrocordat să fie pusă în fruntea dispozițiilor relative la strămutare. Boerii au răspuns cu un nou sofism. „Duhul sătenilor fiind departe de acea civilizație... ar fi cu putință... să se găsească locuitori care să tălmăcească această slobozire nesupusă la nicio mărginire... să se producă din loc în loc cîte o nălucire de nesupunere“ și să silească, Doamne ferește, „stăpinirea a întrebuița măsuri de străncine și de asprime“².

Aceste dispoziții au rămas în vigoare pînă la 30 oct. 1837, cînd printr-un jurnal al Sfatului administrativ, s-a acordat sătenilor, care prin acte formale puteau dovedi că au dobîndit în periferia orașelor o proprietate fără embatic, de moștenire sau cumpărătoare, cu clădire de casă pe dînsa, dreptul de a se strămuta, fără limitarea numărului familiilor la două, în șapte ani odată.

Această hotărîre a stîrnit atacuri furioase împotriva lui Alexandru Ghica. El a fost acuzat că, prin această „meșteșugită uneltire“, a despopulat proprietățile „adevăraților romini, pentru a întemeia un oraș pe moșia sa Alexandria, în loc s-aducă locuitori din străinătate, „precum se făcea în vremurile vechi“.

Din efectele relaxării momentane ale articolului 144 se vede cit de asupritoare pentru țărani și de dăunătoare pentru economia țării erau dispozițiile Regulamentului cu privire la strămutare. „De aci începe răul strămutărilor să se ivească în toată întinderea sa“ declară un grup de zece deputați din obșteasca Adunare, la 19 februarie 1842. „De aci începe să se despoaie țara de plugarii muncitori pe cîmpuri întinse, ca să se facă țărani orașeni, pentru paguba și strimtoarea adevăraților orașeni...“.

„După acest jurnal, mulțime de țărani plugari, din cele mai frumoase și mai roditoare cîmpuri, închipuiesc astăzi numitul foburg al orașului Brăila... După acest jurnal s-au ridicat țărani cu cîrdul de pe unele proprietăți și s-au dus pe altele, ca să sărăcească veniturile celor dintii și să înmulțească pe ale celor de al doilea... Instîrșit, după acest jurnal se ridică astăzi sate întregi din județele Slam-Rîmnic, Buzău, Ialomița, ca să locuiască moșia Cioroiul din județul Ialomița... a dumnealui clucerului Ioan Roset, printr-o vicleană vinzare de puțin pămînt“³.

În concluzie, semnatarii cer să se abroge jurnalul din 30 octombrie 1837, să se cerceteze toate cazurile de strămutare de la 1838 și toți aceia care nu s-au strămutat în condițiile legii din 1832 să fie aduși la urmele lor, iar cercetarea și executarea acestor dispoziții să fie încredințată deputaților de județ, cu obligația de a raporta Adunării amănunțit de toate constatările făcute.

Comisia administrativă a Adunării și-a însușit propunerea, și Adunarea a anulat chiar și strămutarea sătenilor care au dobîndit prin cum-

¹ *Acte și legiuiri*, I, p. 196.

² *Ibidem*, p. 251.

³ *Acte și legiuiri*, I, p. 395—401.

părare avere nemișcătoare¹. Astfel clăcașii au rămas legați de moșia pe care erau așezați. Prin aceasta, robirea lor era pecetluită.

Deputații țărani din Comisia Proprietății din 1848 au exprimat cu tărie acest fapt. Când deputați boieri au susținut că claca e chiria legiuită pentru foloasele pe care săteanul le trage din moșie, deputații țărani, au răspuns că „claca e robie”. „Nu este omul rob, lipit de moșie, întrebă Ene Cjocariu, când n-are voie să se ducă de pe o moșie pe alta? Noi n-avem voie să fugim măcar, de vreme ce ne aduce înapoi dorobanțul cu bătaia.

„El (Regulamentul) ne îngădise pe fiecare locuitor în proprietatea fiecărui proprietar ca într-o cetate de zid cu porțile de fier, de nu mai aveam pe unde să mai ieșim; că și de fugeam în altă parte, nu aveam loc a li scăpați pe acolo, măcar că ne lăsam munca și casele și pometurile și viile: munca părinților noștri și a noastră, ca să fim scăpați de acelea și să ne lase să ne hrănim unde eram fugiți; ci, în ceasul ce ne afla, trimitea isprăvniceii, și veneau și arendașii cu gonași, și ne luau legați, și ne aduceau iarăși la urmă, întotmai ca pe niște robi, închizindu-ne prin beciuri și prin coșarele dumnealor, pe vreme de iarnă, fără niciun loc acolo, aruncînd și apă pe noi ca să degerăm; ca cu patima acelora să se sperie și pe ceilalți că mulți dintr-înșii au rămas și betegi, de nu se pot hrăni nici astăzi”².

Concluzii

Regulamentul organic a întărit deci poziția proprietarilor de pământ față de clăcași și, cum spunea Kisseleff, „a pus cu strășnicie în lucrare o întocmire care a schimbat temeiurile omînduilei lucrurilor ce au fost pînă atunci”. Dreptul de folosință al sătenilor a fost redus la o porțiune fixată de Regulament, în schimbul folosinței căreia clăcașii au fost supuși muncii silite, redevențelor în natură, încătușării de moșie, rușfeturilor și servituților de tot felul care constituie esența feudalismului. La acestea trebuie să adăugăm exploatarea prin monopolul morilor, băuturilor, băcăniei și măcelăriei.

Pe aceste relații feudale de producție s-a ridicat un aparat de stat modern: o ierarhie birocratică, o fiscalitate regulată, un embrion de armată permanentă și un corp de dorobanți, care „aveau să țină în friu majoritatea exploatată în interesul minorității exploatatoare”³.

Acest aparat era cu atît mai necesar cu cît, în urma intrării Prințepatelor Romîne în orbita pieței mondiale, producția agricolă a crescut și, odată cu ea exploatarea țărănimii, ceea ce a dus la intensificarea luptei de clasă. Pentru a întări puterea pe care moșierul o avea asupra clăcașului, autoritatea publică a trebuit concentrată în mîna proprietarilor de moșie, care, prin Obșteasca Adunare și organele administrative și polițienești, au devenit efectiv stăpîni ai Statului și ai clăcașilor. Regulamentul organic a creat astfel Statul a cărui funcție esențială era să țină în friu țărănimia și s-o pună, dezarmată și docilă, la dispoziția proprietarilor de moșii⁴.

Așa s-a constituit regimul sub care țara avea să trăiască pînă la 1864.

¹ Alexandru Ghica a refuzat să sancționeze legea, dar trebuie s-o fi sancționat Gh. Bibescu, de vreme ce ediția din 1847 a Regulamentului organic nu cuprinde niciuna din dispozițiile jurnalului din 30 octombrie 1837.

² *Acte și legiuiri*, I, pp. 482—483.

³ I. V. Stalin, *Problemele leninismului*, Ed. II P.M.R., p. 951.

⁴ B. F. Porșuev, *Esența Statului feudal*. „Studii”, An. IV, vol. J, pp. 114—115.